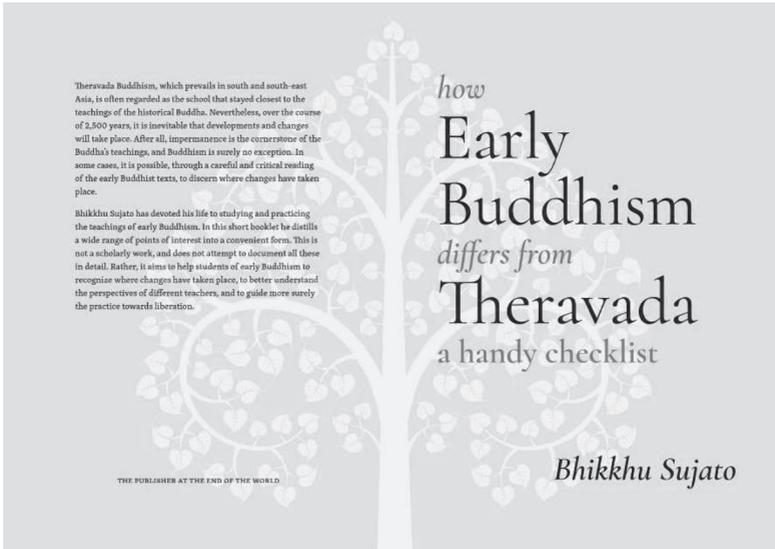

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

How Early Buddhism Differs from Theravada: A Handy Checklist

ปกรณ์ สิงห์สุริยา*

* อาจารย์ประจำภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล (Lecturer in the Department of Humanities, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University.)

Email : pagorn.sin@mahidol.ac.th

- ชื่อหนังสือ:** How Early Buddhism Differs from Theravada:
A Handy Checklist
- ผู้เขียน:** Bhikkhu Sujato
- สำนักพิมพ์:** The Publisher at the End of the World
- พิมพ์ครั้งแรก:** ค.ศ. 2022
- จำนวนหน้า:** 61 หน้า

ภิกขุสุชาโต หรือพระอาจารย์สุชาโต เป็นพระชาวออสเตรเลียในสายพระป่าของพระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) ที่ชาวพุทธรู้จักกันดีในนาม “พระอาจารย์ชา” พระอาจารย์สุชาโตมีผลงานที่ให้ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก มีข้อสังเกตในหมู่ชาวพุทธต่างประเทศว่าพระป้ามักไม่นิยมศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าจากอรรถกถาและพระอภิธรรม หากแต่นิยมที่จะศึกษาจากพระสูตรโดยตรง แม้ข้อสังเกตดังกล่าวยังคงต้องได้รับการสำรวจเพื่อยืนยันอีกครั้งหนึ่ง แต่สำหรับกรณีของพระอาจารย์สุชาโตนี้ ดูจะเป็นเช่นนั้นจริง ดังเห็นได้จากการจัดทำเว็บไซต์ SuttaCentral เพื่อสนับสนุนการศึกษาพุทธพจน์จากพระสูตรโดยตรง เช่น มีรวบรวมการแปลพระสูตรเป็นภาษาอังกฤษโดยพระภิกษุที่รู้จักกันดี ได้แก่ ภิกขุอนาลโย (Bhikkhu Analayo) ภิกขุโพธิ (Bhikkhu Bodhi) และภิกขุพรหมาลี (Bhikkhu Brahmali) เป็นต้น

จุดยืนเช่นนี้สอดคล้องกับความเคลื่อนไหวหนึ่งในพุทธศาสนศึกษาที่มุ่งศึกษาพระพุทธศาสนาตอนต้น (early Buddhism) บ้างก็เรียกว่าพระพุทธศาณาก่อนการรวบรวมคัมภีร์ (pre-canonical Buddhism) บ้างก็เรียกว่าพระพุทธศาณาก่อนการแตกนิกาย (pre-sectarian Buddhism) พระพุทธศาสนาช่วงนี้ ถือว่าเก่าแก่กว่านิกายเถรวาท การศึกษาพระพุทธศาสนาในแบบดังกล่าว นำสู่ข้อค้นพบที่กล่าวได้ว่าทำลายความเชื่อของผู้ที่ศรัทธาในนิกายเถรวาทหลายประการ ตัวอย่างสำคัญปรากฏในหนังสือของพระอาจารย์สุชาโต เรื่อง How Early Buddhism Differs from Theravada: A Handy Checklist ที่นำมากล่าวถึงนี้

หนังสือดังกล่าวมีลักษณะการแบ่งเป็นหัวข้อย่อย ดังที่ผู้นิพนธ์ใช้คำว่า “บัญชีรายการ” (checklist) ซึ่งจัดเป็นหมวดหมู่ดังนี้ 1) ลักษณะทั่วไป 2) พระพุทธเจ้า 3) พระธรรม และ 4) พระสงฆ์ สำหรับหมวดหมู่แรกอันเกี่ยวกับลักษณะทั่วไป มีหัวข้อต่าง ๆ ได้แก่ การให้ความสำคัญมากเกินไปแก่คำสอนเรื่อง อนัตตา สัจจะสองระดับ การจัดระบบความคิดแบบอภิปรัชญา ความหายไปของบริบท ความคิดแบบศาสนาพราหมณ์ และวิธีการปฏิบัติสมาธิ เป็นต้น หมวดหมู่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าครอบคลุมหัวข้อที่น่าสนใจ เช่น พระโพธิสัตว์ ตถาคต พระสัพพัญญู นิทานชาดก พระเจ้าสุทโธทนะ การพบเทวทูตทั้ง ๔ พระพุทธรูป และพระธาตุ หมวดหมู่เกี่ยวกับพระธรรมครอบคลุมหัวข้อ เช่น ขณะจิต นิमित กสิณ สภาวะ วิปัสสนาญาณ ผลกรรม นามรูป สังขาร จิตประภัสสร ภาวะจิตก่อนตาย ช่วงเวลาระหว่างการตายและเกิดใหม่ และการอุทิศส่วนกุศล หมวดหมู่เรื่องพระสงฆ์ประกอบด้วยหัวข้อ เช่น การใช้เงินของพระภิกษุ สมณศักดิ์ เจ้าอาวาส การบวชภิกษุณี ความบริสุทธิ์ของสงฆ์ และการเปลี่ยนระดับจิตสู่ความเป็นพระอริยบุคคล

เพื่อให้เห็นตัวอย่างของช่องว่างระหว่างพระพุทธศาสนาตอนต้นและพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ขอยกตัวอย่างบางหัวข้อมากล่าวถึงไว้ ประการแรกเรื่องความเป็นสัพพัญญูของพระพุทธเจ้า ผู้ที่นับถือนิกายเถรวาทมักอธิบายว่าพระพุทธองค์ทรงรอบรู้สรรพสิ่ง อย่างไรก็ตาม พระอาจารย์สุชาโตเห็นว่าการค้นคว้าในขอบเขตพระพุทธศาสนาตอนต้นแสดงให้เห็นว่ามีได้มีความเข้าใจเช่นนี้ พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธอย่างชัดเจนว่าพระองค์มิได้ทรงรู้ทุกสรรพสิ่ง ถึงแม้พระองค์จะทรงยืนยันว่ามีความสามารถพิเศษทางจิต (เช่น การระลึกชาติ) ก็ตาม

ประเด็นเรื่องพระโพธิสัตว์ ผู้นับถือเถรวาทเข้าใจว่าพระโพธิสัตว์ คือ บุคคลใด ๆ ที่สะสมบุญบารมีเพื่อบรรลุเป็นพระพุทธเจ้า อย่างไรก็ตาม พระอาจารย์สุชาโตชี้ว่าในพระพุทธศาสนาตอนต้น มิได้พบความคิดเช่นนั้น คำว่าพระโพธิสัตว์มีไว้เรียกเจ้าชายสิทธัตถะเพียงพระองค์เดียว โดยเรียกพระองค์ในช่วงเวลาที่ออกแสวงหาทางหลุดพ้น แม้มีการพบว่ามีการใช้คำดังกล่าวเรียกพระองค์ตั้งแต่ช่วงที่พระองค์ประสูติ แต่เชื่อว่าเป็นพัฒนาการภายหลัง คำว่าพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาตอน

ต้นนั้น มีนัยถึงการมุ่งหลุดพ้นภายในช่วงชีวิตปัจจุบัน และความกรุณามิใช่แรงจูงใจของการมุ่งแสวงหาทางหลุดพ้นหากแต่เป็นความปรารถนาที่จะสั่งสอนธรรมหลังจากการหลุดพ้นต่างหาก

ประเด็นเรื่องการบูชาพระธาตุ พระอาจารย์สุखाโตชี้ว่าเป็นความเชื่อที่มีอิทธิพลขึ้นภายหลังในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งทรงจัดให้สร้างสถูปที่บรรจุพระธาตุทั่วดินแดนของพระองค์ รวมถึงทำให้มีทัศนะว่าหากมีการส่งพระธาตุไปยังดินแดนใด พระพุทธศาสนาจะได้รับการสถาปนา ณ สถานที่แห่งนั้น คำสอนเช่นนี้มิได้ปรากฏในคำสอนพระพุทธศาสนาตอนต้นแต่อย่างใด พระอาจารย์สุखाโตกล่าวว่าการศึกษาคัมภีร์ดั้งเดิมช่วยให้เห็นว่าแม้จะมีการพัฒนาความเชื่อใหม่เกี่ยวกับการบูชาพระธาตุขึ้นมา แต่มิได้มีความพยายามจะแก้ไขในเนื้อหาคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาตอนต้น มีเพียงการเติมข้อความที่เห็นได้ชัดว่าต่างจากเนื้อหาดั้งเดิมไว้ เช่น ในตอนท้ายของมหาปรินิพพานสูตร

ประเด็นเรื่องนามรูป ฝ่ายเถรวาทอธิบายว่านามประกอบด้วยเวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ อย่างไรก็ตาม พระอาจารย์สุखाโตชี้ว่าในพระพุทธศาสนาตอนต้นนั้น เมื่อเอ่ยถึงนาม ส่วนใหญ่แล้วจะมีได้ครอบคลุมถึงวิญญาณด้วย ประเด็นเรื่องวาระจิตก่อนตาย ในหมู่ผู้นับถือนิกายเถรวาทเชื่อว่าวาระจิตก่อนตายมีความสำคัญมาก เนื่องจากสามารถกำหนดภพภูมิของการเกิดใหม่ได้ แม้ผู้ที่ทำดีก็สามารถเกิดในอบายภูมิได้ หากมีวาระจิตก่อนตายที่คิดถึงกรรมชั่ว หรือผู้ที่กระทำชั่วมามากก็อาจจะไปเกิดบนสวรรค์ได้ ถ้ามีวาระจิตก่อนตายที่ดี พระอาจารย์สุखाโตเห็นว่าคำสอนเช่นนี้ไม่พบในพระพุทธศาสนาตอนต้น และยังขัดแย้งกับกฎแห่งกรรมอีกด้วย ตามกฎแห่งกรรม สิ่งที่น่าจะมีบทบาทต่อการเกิดใหม่มิใช่ความคิดใด ๆ ที่เกิดขึ้น หรือนึกถึงก่อนตาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่ใกล้ตายมีความอ่อนแอ ความคิดที่ผุดขึ้นมาส่วนใหญ่จะมีได้มีลักษณะของเจตนาอันเป็นกุศลหรืออกุศล ในคำสอนพระพุทธศาสนาตอนต้น การเกิดใหม่จะกำหนดด้วยกระทำกรรมที่มีนัยสำคัญ หรือเป็นกุศลหรืออกุศลที่กระทำสม่ำเสมอในชีวิต เช่น การถือศีลและปฏิบัติธรรม

ประเด็นเกี่ยวกับภิกษุณี พระอาจารย์สุชาโตตั้งข้อสังเกตว่านิกายเถรวาทเปลี่ยนแปลงพระวินัยอย่างกลับทิศทาง พระวินัยมีไว้เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติเพื่อพ้นทุกข์ มิใช่มีไว้เพื่อกีดกันมิให้บุคคลเข้าสู่การปฏิบัติดังกล่าว แต่การตีความพระวินัยในฝ่ายเถรวาทกลับส่งเสริมการกีดกันให้บุคคลเพียงกลุ่มเดียวได้เข้าถึงสถานะที่เอื้อต่อการทุ่มเทปฏิบัติธรรม นั่นคือ อนุญาตให้เฉพาะผู้ชายบวชเท่านั้น พระอาจารย์สุชาโตชี้ว่าคำสอนเรื่องครุธรรมอย่างที่เราเข้าใจกันนี้มีได้มีในพระพุทธศาสนาตอนต้น สิ่งที่เป็นเค้าร่างของคำสอนเรื่องครุธรรมอาจจะมาจากข้อกำหนดที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้แก่พระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรีโดยเฉพาะเท่านั้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรามมิให้มีการถือทิฐิว่ามีความใกล้ชิดกับพระพุทธองค์มาก่อน อันเป็นแนวทางที่พระพุทธองค์ทรงใช้กับบุคคลอื่นที่มีทิฐิว่าตนเกี่ยวพันกับตระกูลศากยะ

นอกจากประเด็นที่เข้าถึงได้ง่ายข้างต้น ยังมีประเด็นอื่นที่ต้องอาศัยความรู้ภูมิหลังทางพุทธปรัชญาเพื่อให้เห็นนัยสำคัญของเนื้อหา เช่น หัวข้อเรื่องการเปลี่ยนระดับจิตสู่ความเป็นพระอรียบุคคล พระอาจารย์สุชาโตกล่าวว่าประเด็นนี้แสดงอย่างชัดเจนถึงความขัดแย้งระหว่างพระสูตรและพระอรรถกถา เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ตัวท่านเองตระหนักว่าไม่สามารถเชื่อในอรรถกถาได้ จึงได้ละทิ้งความเชื่อที่ที่เคยมีต่ออรรถกถาจารย์ ในเรื่องการเรื่องการเปลี่ยนสู่ความเป็นพระอรียบุคคลนี้ บรรดาผู้นับถือนิกายเถรวาทมักเชื่อว่าขณะที่ยังบรรลุนิพพานเป็นพระอรียบุคคลในแต่ละขั้น จะเกิดในอาการชั่วขณะจิตเดียว พระอาจารย์สุชาโตชี้ว่าในพระพุทธศาสนาตอนต้นนั้น ไม่พบคำสอนเช่นนี้ ผู้ที่บรรลุนิพพานแต่ละขั้นมิใช่จิต แต่เป็นบุคคลที่กินดินนึ่งนอนนี้ ประเด็นที่ว่าจิตหรือบุคคลกันแน่ที่เป็นผู้บรรลุนิพพานนั้น เป็นข้อถกเถียงทางปรัชญาที่สำคัญที่นักวิชาการส่วนหนึ่งเชื่อว่าสามารถแสดงถึงแรงจูงใจหนึ่งในการก่อเกิดนิกายเถรวาทได้

สรุปว่าหนังสือของพระอาจารย์สุชาโต เรื่อง How Early Buddhism Differs from Theravada: A Handy Checklist มีความน่าทำทนายสำหรับชาวพุทธนิกายเถรวาทเป็นอันมาก มีรูปแบบการนำเสนอแบบบัญชีรายการทำให้เห็น

ประเด็นชัดเจนและอ่านได้ง่าย แต่ในขณะเดียวกัน ลักษณะเนื้อหาที่ย่นย่อ ก็อาจจะทำให้หลายหัวข้อมีลักษณะที่ยากต่อการทำความเข้าใจ หรือการเห็นนัยสำคัญของหัวข้อนั้น ถ้าผู้อ่านขาดพื้นฐานความรู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรม หรือพุทธปรัชญา